

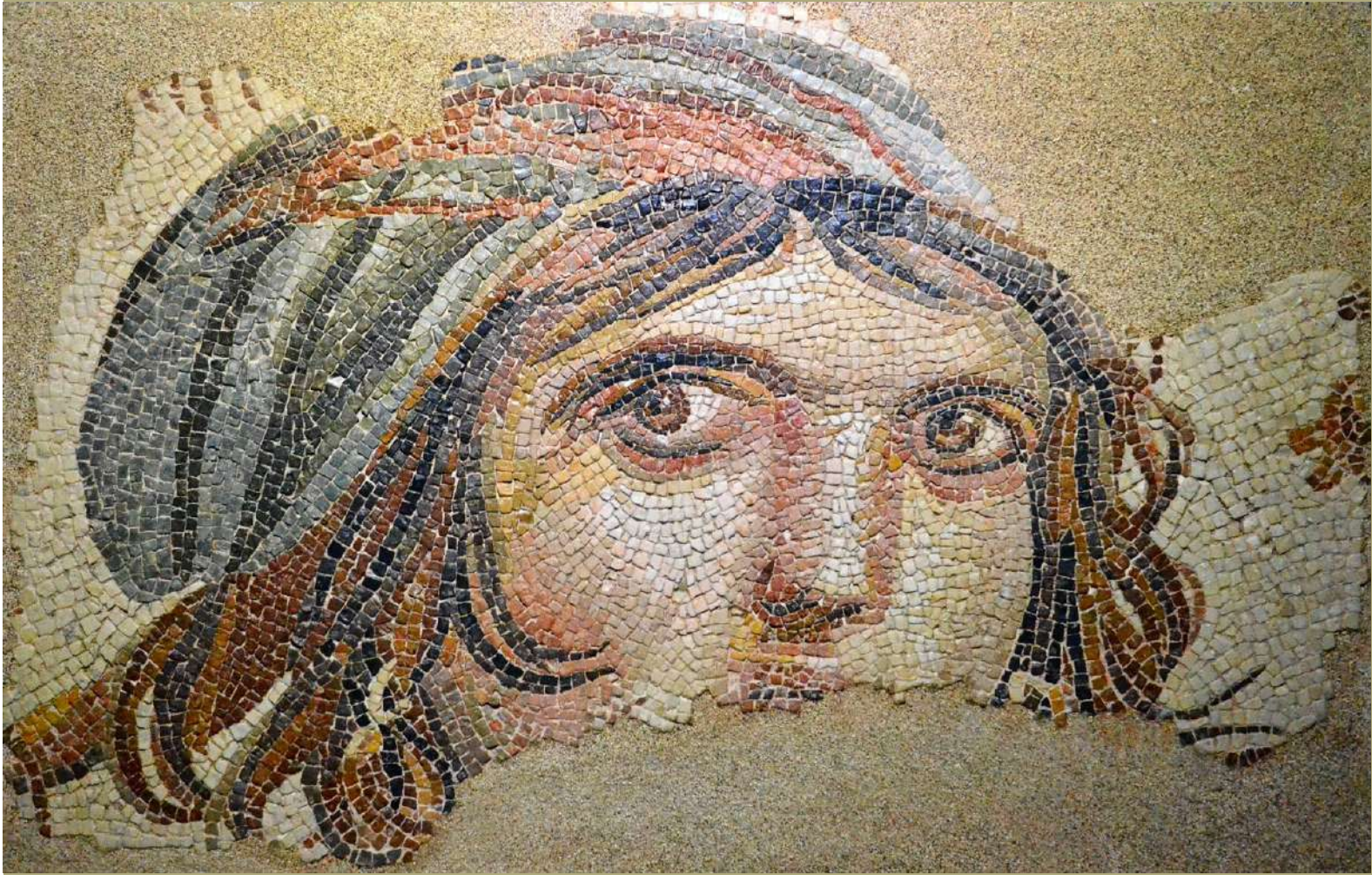
ZEUGMA

II. ULUSLARARASI

MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ

18-20 Ocak 2019

Gaziantep

TAM METİN KİTABI

CİLT - 2

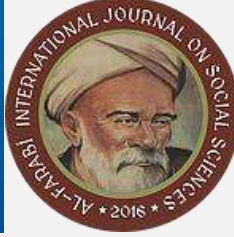
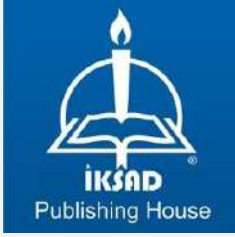
Editörler

Dr. Tural MEHMETOĞLU

Zhuldyz SAKHI

ISBN 978-605-7875-00-6

TAM METİN KİTABI

ZEUGMA II. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ 18-20 OCAK 2019 GAZİANTEP /TÜRKİYE

Editörler

Dr. Tural MEHMETOĞLU
Zhuldyz SAKHI

İKSAD YAYINEVİ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI: 2014/31220)
TÜRKİYE

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 347 257 9863

E-mail: info@iksad.com

www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

Bu kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.

Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

Iksad Publications - 2019©

Yayın Tarihi: 18.02.2019

ISBN 978-605-7875-00-6

**KONYA ENDÜSTRİYEL MİRASININ BELİRLENMESİ VE KORUNMASINA
YÖNELİK DEĞERLENDİRİLMELER**

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KORUMAZ

Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, mkorumaz@ktun.edu.tr

Merve Nur TOYDEMİR

¹Konya Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, mnr.nur@gmail.com

ÖZET

Günümüzde mimari kültür mirasının korunmasının gerekliliği ve gelecek kuşaklara aktarılması, gerek karar vericiler gerekse de kentli nezdinde kabul gördüğü söylenebilir. Koruma kavramının düşünsel gelişimi içerisinde hangi tür mimari mirasın korunması gerektiği ise halen akademik çevrelerde tartışma konusudur. Bu tartışma konularından en önemlilerinden birisi ise ülkemizin sahip olduğu endüstriyel miras ile ilgilidir. Endüstri mimari mirasının mimari özellikleri, sanat değerleri, kent ile olan ilişkileri ile ilgili oldukça yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. Bu bağlamda en azından ülkemizin endüstri gelişimini, dönemlerinin teknolojik ve ekonomik durumlarını sembolize eden, kent merkezlerinde özellikle arsaları ve yeşil alanları ile dikkat çeken binaların korunması gerektiğine yönelik bir fikir birliğine ulaşılmış olduğu söylenebilir. Henüz ülkemizde yeni tartışılmakta olan konu özellikle endüstriyel gelişimini tamamlamış Avrupa kıtasında konu ile ilgili çok sayıda örneğe rastlanmaktadır. Benzer şekilde ülkemizde özellikle İstanbul olmak üzere, Ankara ve İzmir illerinde konu ile ilgili örneklere sık rastlandığını görmekteyiz. Diğer illerimizde ise konunun yeni yeni tartışıldığı ve karar vericiler nezdinde duyarlılığın yeni oluştuğu ve dikkatleri üzerine çektiği tespiti yapılabilir.

Bu genel değerlendirmeler çerçevesinde kültürel ve mimari yönü ile önemli ilimiz olan Konya'nın yakın geçmişte sahip olduğu kültürel mirasın birçoğunu kaybettiği yakın tarihli fotoğraflardan ve arşivlerden anlaşılmaktadır. Benzer şekilde endüstriyel üretim yönü ile oldukça önemli bir yere sahip Konya'nın bu sektör ile ilgili yasal tescilleri olmasa dahi kültür dünyası yönü ile önemli tarihi niteliği olan yapıları bulunmaktadır. Makale kapsamında Konya'nın sahip olduğu uluslararası düzeyde endüstriyel miras kabul edilebilecek nitelikteki binalarının nasıl kente kazandırılacağına yönelik yurt içi ve yurt dışı örneklere referanslar verilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya Endüstriyel Mirası, Yeniden Kullanım, Kent Hafızası

**EVOLUTIONS OF DETERMINATION AND PRESERVATION OF KONYA
INDISTRUAL HERİTAGE**

ABSTRACT

In recent years, the necessity of preserving architectural heritage and transferring it to future generations could be said to be accepted by both decision makers and city dwellers. Which kind of architectural heritage could be preserved is still a matter of debate in academic circles. One of most important matter of debate is related to industrial heritage of Turkey. Some discussion is happened related to architectural features and art values of industrial heritage in Turkey. It could be said that, in this context, at least some of industrial buildings that symbolize industrial development of Turkey, economic and technologic situation of their period and vert important their landscape and open spaces should be preserved. While preserving of industrial heritage is discussed as a new topic in Turkey, this discussion has completed in European countries of which industrial developments are in advanced level. In Turkey, most examples related to reusing of industrial heritage can be observed especially in Istanbul, Ankara and Izmir. In other provinces, this issue is newly discussed and it can be determined that decision makers attentions have recently observed for preserving of these buildings and areas. In the framework of this general evaluations, it is understood from the recent photographs and archives that Konya has lost many of its cultural heritage which are important with aspect of their cultural and architectural features in the recent past Similarly, Konya which has very important city related to production of industrial product, has very important industrial buildings should be preserved even they were not listed as cultural heritage. In this paper, some evaluation have been made related to how Konya industrial buildings as an international heritage could be regain to current city life by giving references to domestic and international examples.

Keywords: Industrial Heritage of Konya, Reusing, Memory of City

1.GİRİŞ

Dünya genelinde kabul gören koruma kavramının içeriği, evrenselliği, sürdürülebilirliği, yasal düzenlemeleri, ekonomik problemleri ve sosyo-kültürel sonuçları günümüzde oldukça sık tartışılmaktadır. Venedik tüzüğünde (1964) “kültür varlığı” ile ilgili terim “tarihi kültür varlığı” kavramı üzerinden verilmiştir. Koruma uygulamaları için referans olan bu bildirme de, tarihi kültr varlığı teriminin içerisinde yapının yaşının bağlayıcılığından kurtularak, bir uygarlığın, bir tarihi olayın tanıklığını yapan kentsel veya kırsal yerleşmenin tamamını ve üstün kültürel ve sanatsal özelliği olmayan daha basit eserleri de kapsar nitelikte değiştirilmiştir.

Daha yeni gelişen bir kavram olan endüstriyel mirasın tanımı, kapsamı, koruma alanı netlik göstermemektedir. Çeşitli tanımlamalar yapılsa da ülkemizde kabul görmüş bir koruma stratejisi gelişmemiştir. Hayatımızın her alanına yayılan endüstri ve getirdikleri çok hızlı bir şekilde yenilenmekte ve gelişmektedir. Çağımızda hızlı gelişen teknolojiler önceki teknolojileri çok hızlı şekilde işlevsiz bırakmaktadır. Endüstri toplumlarının sosyo-ekonomik gelişimi sanayi ve teknoloji geçmişine bakılarak anlaşılabilir. İşlevlerini hızla gelişen teknoloji nedeniyle kaybeden endüstriyel yapılar, bu noktadan sonra temsiliyet niteliği kazanır. Bu sebeple sanayi alanları, yapıları ve mekanik donanımları, endüstri anıtları olarak

adlandırılır ve içinde bulunduğu ülkenin teknolojik gelişiminin tanıklarındır (Cengizkan, 2002). Bu yaklaşım bağlamında Türkiye’deki örnekler veya miras değerlendirildiğinde, endüstri mirası üzerindeki çoğu müdahaleler, endüstri yerleşke ve yapılarının “miras” olmasını sağlayan değerlerin görmezden gelinerek yıkım ve yenilemeye tabi tutulmasıyla gerçekleştirilerek kaybedilmesine neden olunmuştur. Birçok örnekte ise, onarımın gerçekleştiği, ancak endüstri mirasının karakteristiklerinin gereğince vurgulanmadığı müdahaleleri içerdiği anlaşılmaktadır (Kayın, 2012). Bu genel değerlendirmeler ışığında, endüstriyel mirasın toplumun gelişimini ve dönüşümünü simgeler nitelikte olması sebebiyle, ülkemizde endüstriyel miras anıtlarına nitelikli bir değer atfedilerek korunmalıdır. Konu ile ilgili nitelikli örnekler özellikle İstanbul, Ankara, İzmir illerinde bulunmaktadır. Bu illerde birçok endüstri mirası kültürel merkez, eğitim, alışveriş merkezleri, müze ve sanat merkezi şeklinde yeniden kullanılmışlardır. Konya, gerek tarihi gerekse sanayi alanlarıyla Osmanlı Devletinden, Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarına ve günümüze kadar sanayi ve tarımda öncü şehirlerden olmuştur. Bu sebeple nitelikli endüstriyel anıtlar kent içerisinde gözlemlenebilmektedir. Bu anıtlardan çok az sayıdaki örnek tescillenerek değişimleri kontrol altına alınmış iken, benzer nitelikteki örnekler henüz resmi statü olarak korumaya değer bulunmamaktadır. Bu kapsamda hazırlanan makale Konya’nın sahip olduğu endüstriyel mirasın farkındalığını artırarak, kent ile ilişkilendirilecek fizibilite çalışmaları ve stratejileri ile korunmalarının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

2. ENDÜSTRİYEL MİRAS KAVRAMI

Endüstriyel mirası Tanyeli (2000); “*mekanik araçlar ve düzeneklerle mal ve/veya hizmet üretme etkinliğinin gerçekleştiği özgül mimariden oluşan kültürel miras*” olarak tanımlamaktadır. Endüstri mirasının korunmasıyla ilgili uluslararası bir örgüt olan TICCIH¹ ise, endüstri kültürünün tarihi, teknolojik, sosyal, mimari ve bilimsel değeri olan kalıntılarını, endüstri mirası kapsamında olduğunu belirtmektedir. Bu değerlendirmeler ile ülkelerin sahip olduğu endüstri mirasının korunması gerektiğine yönelik yaklaşımı değiştirerek nitelikli koruma yaklaşımı ortaya koymuşlardır. Endüstri mirası kavramının ortaya çıkışı 1950’li yıllarda olmakla birlikte öncelikle Endüstri Arkeoloji kavramı şekillenmiştir. Endüstri Arkeoloji, en genel tanımıyla, geçmiş dönemlerin sanayi üretiminde rol oynamış, günümüzdeki fiziksel kalıntıların disiplinli bir çalışması olarak tanımlanabilir. Endüstri yapıları uzun bir süre boyunca tarihi anıt olarak tescille değer bulunmamıştır. Fakat endüstrinin hayatın her alanına yayılmasıyla endüstri arkeolojisinin alanı da genişledi. Böylece çok farklı disiplinler bu yeni araştırma alanında yer almaya başladı. *Alanın araştırma nesnesi, küçük bir makine parçasından, geniş bir coğrafyaya yayılan endüstriyel üretim bölgelerine kadar ölçek ve nitelik çeşitliliği gösterdi* (Cengizkan, 2002). Konu ile ilgili özellikle Londra kenti Dockland bölgesindeki koruma ve dönüşüm uygulaması örnek verilebilir.²

2. 1. Endüstriyel mirasa dair değerlendirme kriterleri

Her anıtta olduğu gibi endüstriyel mirasta da değerler kavramı vardır ve diğer anıtlarla paralellik gösterir. Avusturyalı sanat tarihçisi Alois Riegl anıtların sahip olduğu değerleri

¹ The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage
<http://ticcih.org>

² Londra kentinin bütüncül bir koruma yaklaşımı içerisinde Dockland Liman Bölgesi Londra’nın tarihi geçmişine yönelik belge niteliğinde, kentin hafızasını oluşturmaktadır. Bu sebeple nitelikli bir koruma ve değişim süreci yaşamıştır.

temelde dört temel başlıkta toplamıştır³: “Göreceli sanat değeri”, “gelişme değeri” ve “kullanım değeri”. Endüstri mirası ile ilgili temel tartışma konularından olan yapıların sanat değeri taşıyıp taşımadıkları konusu güncelliğini korumaktadır. Endüstri mirası yapıları, bazı yapıların ana girişlerindeki döneminin sanat akımlarına göre tasarlanmış cepheleri dışında, genellikle fonksiyonel çözümleri barındırırlar. Bu niteliklerinden dolayı sanat değeri taşımadıkları özellikle kentin gelişimini isteyen karar vericiler tarafından savunulan bir görüş olmuştur. Bunun karşısında endüstri yapılarının yapım aşamasında fonksiyon çözümlerinin ağırlıklı olmaları, dekoratif öğelere nadir rastlamaları bu tür yapıların sanatsal nitelikleri olması sebebiyle korunmalarına bir engel oluşturmadığı söylenebilir. Bu tür yapıların endüstriyel gelişimin sembolleri olmalarından dolayı önemlidirler ve bir Riegel’e göre bir gelişmişlik değerine sahiptirler. İnsan oğlunun gereksinim duydukları bir gereksinimi karşıladıkları için ve gelecekte de kentle yeni bir fonksiyona cevap verecek şekilde mekan potansiyelleri olmalarından dolayı ise bir kullanım değerine sahiptirler.

Ülkemizde ise konu ile ilgili çalışmalar yapan Kayın’a (2012) endüstriyel yerleşkelerdeki koruma müdahalesinin değerlendirilmesinde aşağıdaki ölçütler dikkate alınabilir:

- Endüstri mirasına yönelik müdahalede kültürel ve doğal mirasın korunması konusundaki evrensel yaklaşımların dikkate alınmalıdır ve bu bir ölçüt olarak değerlendirilmelidir.
- Endüstri mirasının kentsel bağlamdaki ilişkilerinin okunabilmelidir.
- Endüstri mirasının içinde yer aldığı doğal çevre bağlamındaki ilişkilerinin okunabilmelidir.
- Endüstri peyzajının veri olarak değerlendirilmelidir.
- Endüstri mirasına özgü karakteristiklerin korunması ve vurgulanmalıdır.
- Endüstri yerleşkesine müdahale sürecinde getirilen yeni yapıların var olanlarla kurduğu ilişki mutlaka değerlendirilmelidir.

Bu değerlendirmeler kapsamında endüstriyel anıt koruma kararı alırken veya yeniden işlevlendirilirken kapsayıcı bir karar verme sürecini bu değerlendirme ölçütleri yönlendirebilir.

3. ENDÜSTRİYEL MİRASIN KORUNMASI VE YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNE YÖNELİK REFERANS YURTDIŞI ÖRNEKLERİ

Endüstri arkeolojisi, endüstriyel anıt ve endüstriyel miras kavramlarının çıkış noktası özellikle İngiltere ve Almanya olmak üzere Avrupa ülkeleridir. 1950’ler de gelişen anlayış ile endüstriyel anıtlarını korumuş ve yeni fonksiyonlar vererek kullanmaya devam etmişlerdir. Bunlara birçok örnek verilebilir.

Viyana Simmering Gasometer binası örnek olabilir niteliktedir (Şekil 1). Viyana’da bulunan Havagazı Fabrikası, 1896 ve 1899 arasında inşa edilmiştir. Alanda 4 adet gazometre binası bulunmaktadır. 1985 yılında kullanımı bırakılan bu tesis 1981 yılında yasa ile koruma altına alınmıştır. Simmering’in simgesi haline gelen 4 silindirik bina restorasyon sonrasında konut, ofis, alışveriş merkezi gibi fonksiyonlara kavuşturulmuş. Bina kabuğuna müdahale edilmeden yapılan restorasyon çalışmaları sonrasında fonksiyonlar kulelerin içine yerleştirilmiş ve modern ekler ile zenginleştirilmiştir (Wehdorn, 2002).

³ Alois Riegl (1903) *Moderne Denkmalkultus : sein Wesen und seine Entstehung*, (Wien: K. K. Zentral-Kommission für Kunst- und Historische Denkmale : Braumüller

ZEUGMA
II. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ
18-20 Ocak 2019

Teknolojik devrim, değişen ticari ilişkiler, liman bölgesinin terki ve bölgedeki eski endüstrinin çöküşü sebepleriyle Docklands liman bölgesine dönüşüm projesi uygulanmıştır. Bu kentsel yenileme hareketi yaklaşık 11 kilometrelik 2200 hektarlık bir bölgedir. Bölgede uygulanan restorasyon sonrası ticaret ve ofis mekanları, konutlar, otel ve eğlence merkezleri, hastane ve müze gibi bir çok sosyal işlevde yapılara dönüştürülmüştür (Şekil 2).

116 kilometre doğudan batıya 67 kilometre kuzeyden güneye yayılan Ruhr bölgesi geniş bir endüstriyel havzaydı. Docklands liman dönüşümünde olduğu gibi bu havzada işlevini kaybettikten sonra dönüşüme uğradı. Bu yapılar teknik ve endüstriyel müzeler, kültürel merkezler, kamu mekanları, eğlence mekanları gibi sosyal fonksiyonlu yapılara dönüştürülmüştür. Zollverein maden ocağı bunun en bilindik örneklerindedir (Şekil 3). Zeche Zollverein Almanya Ruhr bölgesinde yer alan ve bölgedeki en büyük kömür madeniydi. UNESCO dünya mirası listesinde yer alan Zollverein maden ocağı günümüzde tasarım müzesi, ofis, İşletme ve Tasarım Okulu gibi faaliyetlerde kullanılmaktadır (Raines, 2011).

Şekil 1: Viyana Havagazı Binaları, ek yapılar ve iç mekan düzenlemeleri⁴

Şekil 2: Londra Docklands Liman Bölgesi Kentsel Yeniden Canlandırma Projesi⁵

⁴ www.gasometer.at

Şekil 3: Zollverein Maden Ocağı⁶

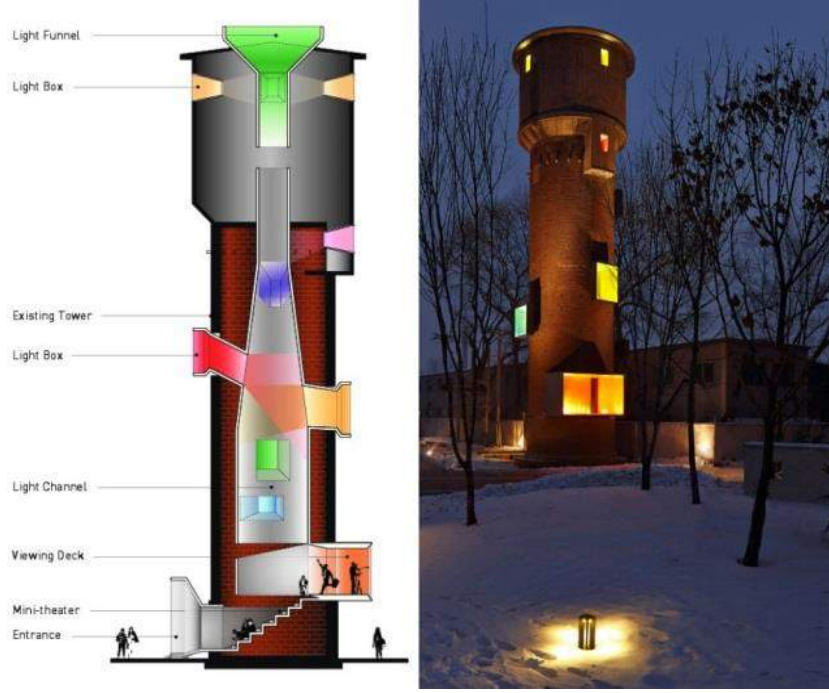

Şekil 4: Tate Modern (Korumaz, 2010)

Bir diğer örnek ise 1981 yılına kadar kullanılan Bankside Güç İstasyonu, 1995 yılında bir sanat galerisine dönüştürülmek istendi. Bina orijinal çelik ve tuğlaları kalacak şekilde boşaltıldı. Türbin salonu ve kazan dairesi galerilere dönüştürüldü. Mayıs 2000 yılında da Tate Modern olarak yeniden açıldı (Şekil 4). Son örnek olarak Çin'in Shenyang kentinde, eski bir askeri fabrikanın kampüsünde bulunan bir su kulesinin restorasyonu tamamlanarak, müze ve mini bir tiyatroya dönüştürdü. “Public Folly” olarak yeniden yorumlanan su kulesi, hem sanayileşme tarihinin parçalanmış hafızasının bir hatırlatıcısı olarak işlev görürken, hem de halka açık bir kültür merkezi olarak da hizmet ediyor(Şekil 5).

⁵ <http://v3.arkitera.com/g162-fonksiyon-donusumu.html?year=&aID=2885&o=2866>

⁶ www.zollverein.de

Şekil 5: Pekin Su Kulesi⁷

Yurt dışından örnekler gösteriyor ki farklı nitelikte endüstri mirası kentin hafızası olmaları temel referansı ile sahip oldukları tüm değerleri koruma adına kent ile nitelikli bir entegrasyon sağlanarak farklı fonksiyonlar ile korunmuşlardır. Böylelikle tarihi çevre ve binalar gelecek kuşaklara ket hafızasını aktarabilmekte, korumadaki temel amaçlardan birisini gerçekleştirmiş olmaktadır.

4. ENDÜSTRİYEL MİRASIN KORUNMASI VE YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNE YÖNELİK REFERANS YURTIÇİ ÖRNEKLERİ

Ülkemizde endüstriyel yapıların koruma altına alındığı ve yeniden işlevlendirildiği İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük illerde görülürken, Anadolu illerinde de gün geçtikçe önemli endüstri anıtlarının korunduğu ve yeni işlevler verildiği görülmektedir. Özellikle İstanbul'da 1990'lı yıllarda başlayan bu hareket giderek ülkemizdeki başka illere de örnek olacak niteliktedir.

1991 yılında Rahmi Koç Müzecilik vakfı tarafından satın alınıp, yapılan restorasyon çalışmalarıyla 1994 yılında müze olarak açılan İstanbul Lengerhanesi buna örnektir (Şekil 6). Bu yapı müze koleksiyonu için yeterli gelmemesi durumuyla Lengerhane'nin hemen karşısında bulunan Hasköy Tersanesi satın alınmış ve bu kısmında restorasyonu 2001 yılında tamamlanmıştır.

⁷ <https://www.archdaily.com/417034/public-folly-water-tower-renovation-meta-project/5210ab33e8e44e20300001b2-public-folly-water-tower-renovation-meta-project-section>

ZEUGMA
II. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ
18-20 Ocak 2019

Şekil 6: Rahmi Koç Müzesi⁸

Yine İstanbul'da bulunan 19. yy da inşa edildiği bilinen Kasımpaşa tuz ambarı ve un değirmeni için 2008 yılında Erginoğlu & Çalışlar mimarlık tarafından dönüşüm projesi hazırlanmıştır (Şekil 7). Restorasyon projesi sonrasında bir ofis binasına dönüştürülen ambara modern ve yapının genel plan şemasına en az zarar verecek şekilde ekler yapılarak yeni fonksiyona uygun hale getirilmiştir.

Şekil 7: Kasımpaşa Tuz Ambarı⁹

Bir diğer dönüşüm örneği ise 1914'te açılan ve 1983'e kadar işlevine sürdüren Silahtarağa Elektrik Santrali 2007 yılında yapılan restorasyon çalışması sonrası Türkiye'nin ilk endüstriyel arkeoloji müzesi olan Santral İstanbul'a dönüştürülmüştür (Şekil 8).

Şekil 8: Santral İstanbul¹⁰

⁸ www.rmk-museum.org.tr

⁹ www.ecarch.com

¹⁰ www.santralistanbul.org

ZEUGMA
II. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ
18-20 Ocak 2019

İzmir'in sembol yapılarından biri olan tarihi Havagazı Fabrikası, Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarıyla, kentin önemli kültür merkezlerinden biri haline getirildi (Şekil 9). Havagazı Fabrikası Restorasyon Projesi gereğince, tescilli yapılar dışındaki tüm yapılar yıkıldı, dev baca güçlendirildi. Fabrika sahasındaki dökümhane binası kafeterya olarak planlanırken, depo binaları da sergi salonu ve sanat atölyeleri şeklinde düzenlendi. Diğer tescilli yapılar ise okuma salonu satış birimi ve idari bina olarak kullanılmak üzere restore edildi. Alanın gerisinde iki katlı betonarme bina da yenilendi.

Şekil 9: İzmir Havagazı Fabrikası¹¹

Topkapı Sarayı 1. avluda bulunan Darphane-i Amire binası ise 1967 yılına kadar darphane olarak kullanılmıştır. 1998-2001 yılları arasında restorasyon çalışmaları yapılan bu yapı çeşitli sergilere ve etkinliklere ev sahipliği yapan bir kent müzesine dönüştürülmüştür (Şekil 10).

Şekil 10: Darphane-i Amire Binası (Şengün ve Tanyeli, 2017)

Son örnek olarak 1884 yılında açılan Cibali Tütün fabrikası tütün deposu ve sigara fabrikası olarak kullanılıyordu. 1999 yılında restorasyonuna başlanarak Kadir Has Üniversitesi için uygun hale getirildi. Fabrikadan taşınan makine, eşya, belge ve fotoğraflar Rezan Has Müzesinde sergilenmektedir (Şekil 11).

¹¹ www.izmir.bel.tr

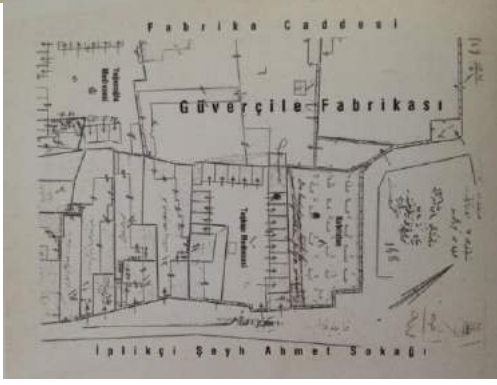

Şekil 11: Kadir Has Üniversitesi¹²

5.KONYA'DA BULUNAN ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPILARI

Konya'da bulunan endüstriyel miras yapılarını nitelendirebilmek için öncelikle Konya sanayi tarihi incelenmeli, buradaki endüstrinin tarihsel gelişimi araştırılmalıdır. Konya sanayi tarihine bakıldığında 1834 yılında Güherçile Fabrikası kuruldu (Şekil 12-13). 1896 yılında Konya'da 25 değirmen bulunuyordu. 1906'da ilk buharlı un fabrikası kuruldu. 1925 de 7 buharlı un fabrikası ve 22 su değirmenine sahipti. 20 Kasım 1934 de Ereğli Pamuklu Sanayi kuruldu. 1952 de Ova un kuruldu. 13 Eylül 1953 de Konya Şeker Fabrikası kuruldu. 1954 de 115 Konyalı iş adamı tarafından Konya Çimento Fabrikası kuruldu. 1956 da Et ve Balık Kurumu Konya Kombinası açıldı. Ankara, İstanbul ve Erzurumdan sonra 4. kombina idi. 1957 de Konya'da tuğla ve kiremit sanayi adına 45 tuğla ocağı ve üçü Konya merkez biri Akşehir'de olmak üzere 4 fabrika vardı. 1964 de Demirpolat Un Fabrikası kuruldu. 1966 yılında Konya Krom Magnezit Fabrikası açıldı. Bu yapılardan bir kısmı ayakta iken bir kısmı ise kaybolmuştur. Ayakta olanlardan işlevini devam ettiren vardır, fakat birçoğu değişen teknoloji sebebiyle terk edilip yok olmuştur. Bunlardan biri şu anda ayakta kalamayan, Osmanlı döneminde büyük ölçekli üretim adına en önemli tesis, Baruthane ismiyle faaliyet gösteren güherçile kalhanesiydi. Bu tesisin 19. yy da Güherçile Fabrika-i Humayumu adıyla bir devlet girişimi olarak işletildiği görülmektedir. 1834 yılında açıldığı söylenmektedir. Osmanlı savaş sanayisinin en önemli maddesi olan güherçile burada üretilir, İstanbul'daki baruthanelere gönderilerek kara barut imal edilirdi. Kayseri ile birlikte Osmanlı Devletinde İstanbul ve birkaç merkez haricinde mevcut en önemli 2 tesisden biriydi. Fabrika 1880 de yanmış 1882 de yeniden inşa edilmiştir. 1958 yılına kadar Baruthane adıyla faaliyet göstermiştir. Günümüzde ne yazık ki varlığını devam ettirememiştir. Tesis yıkılmadan önce Eski Matbaacılar Sitesinin bulunduğu yerde olduğu bilinmektedir.

¹²www.khas.edu.tr

Şekil 12: Baruthane Planı¹³

Şekil 13: Baruthanenin Bulunduğu Yer¹⁴

Güverçile Fabrikasına benzer olarak Sille'nin doğu girişinde yer alan Sille Cephanelik yapısı vardır (Şekil 14). Eser 19. yüzyıl sonlarına Geç Osmanlı dönemine tarihlendirilir. Yapım malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmıştır. Yüksek bir kuşatma duvarının içinde; tek bir mekân olarak yapılmıştır. Cephane deposu dikdörtgen planlı, beşik tonozla örtülü bir yapıdır. Cephaneliğin 19. yüzyıl sonlarında Sille'deki askeri birliklerin cephaneliği olarak yapıldığı düşünülmektedir. Belediye tarafından restore edilmiş, gerekli görüldüğünde sergi alanı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 14: Sille Cephanelik

Osmanlı Döneminde tarihlendirilen bir diğer endüstriyel anıt ise Konya Tren Garı kompleksidir (Şekil 15). Şehrin 28 Temmuz 1896'da demiryolu ile tanışması şehrin ticari bağlantı imkânlarını arttırdığından iktisadi hayata canlılık gelmiştir. İstasyon bünyesinde yeni ve eski gardan başka, Bağdat Oteli, lojmanlar, lokomotif deposu ve ambar gibi ek hizmet binalarından meydana gelen, Alman üslubu ile inşa edilmiş birçok yapı bulunmaktadır (Bozkurt, 2012). Şu anda YHT İstasyonu olarak yenilenen alanda restorasyonu yapılan binalardan birçoğuna bir işlev verilememiştir.

¹³ www.konyaaktuel.com

¹⁴ www.konyaaktuel.com

Şekil 15: Konya Tren Garı Onarım Atölyeleri

Tren Garı yakınında bulunan Tantavi Tahıl ambarı ihraç ve ithal edilen malların depolanması için inşa edilmiştir (Şekil 16). Tahmini 1903 yılında yapıldığı söylenmektedir. Yapıya günümüzde Restorasyon çalışması ile çok amaçlı salon ve kafeterya işlevi verilmek istenmektedir. Restorasyon çalışmasında yapının dış kabuğu korunup bölücü iç duvarları yıkılmıştır.

Şekil 16: Tantavi Tahıl Ambarı

Şekil 17: Ereğli Sümerbank Fabrikası¹⁵

Cumhuriyet dönemi fabrikalarından ilki 1934 yılında bir Sümerbank Fabrikası olarak açılan Ereğli Pamuklu Sanayidir. Şuan da Ereğli Tekstil olarak Albayrak Grup tarafından işletilmektedir. Arazi içinde yer alan tescilli taş lojmanların korunması için KUDEP tarafından rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmaktadır (Şekil 17).

Şekil 18: Ova Un Fabrikası¹⁶

Tarihsel olarak ikinci büyük girişim olan Ova Un Fabrikası kuruluşundan bugüne kadar Türkiye'nin ilk 500 sanayi kuruluşu arasında yer almıştır. 1952 yıllarında Konyalı ve Adanalı iş adamlarının girişimi ile başlamıştır. Fabrika binası halen işlevini sürdürmektedir (Şekil 18).

Konya'nın en büyük endüstri üretimini gerçekleştiren, Konya Şeker Fabrikası 1954'te üretime başlamıştır, şirketin büyük hissedarı, 46 bin üreticinin ortak olduğu Konya Pancar Ekicileri Kooperatifi'dir. 2000'li yıllara kadar sadece tek kalem kristal şeker üreten Konya Şeker, 1999'da değişen yönetim felsefesiyle yeni bir strateji belirleyerek, yatırım planlaması oluşturdu ve faaliyet alanlarını genişletmeye başladı. Merkez kampüsünde üretim tesisleri ve depolar haricinde; lojmanlar, kreş ve spor merkezi gibi çeşitli sosyal kurumlarda yer almaktadır. Konya Şeker bünyesinde açılan Gıda ve Tarım Üniversitesinin kampüsü yeni gelen bir dönüşümle Konya Şeker merkez kampüsünde açılmak istenmektedir. Bu arazinin 16/02/2015 tarihinde tescile yönelik koruma kurulu tarafından kesinleşmiş mahkeme kararı vardır (Şekil 19-20).

¹⁵ www.kudep.konya.bel.tr

¹⁶ www.ovaun.com.tr

ZEUGMA
II. ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER ÇALIŞMALAR KONGRESİ
18-20 Ocak 2019

Şekil 19. Konya Şeker Fabrikası idari Bina Eski Fotoğrafi¹⁷

Şekil 20. Konya Şeker Fabrikası güncel durumu¹⁸

Konya Şeker ile aynı yıl kurulan Konya Çimento Fabrikası 1954 yılında 115 Konyalı işadaminin öncülüğünde kurulmuştur (Şekil 21). 2004 yılında Türkiye'nin en büyük ilk 500 sanayi kuruluşu içerisinde 324. sırada yer almaktadır. Fabrika halen çimento fabrikası olarak çalışmaktadır.

Şekil 21: Konya Çimento Fabrikası¹⁹

Konya'da bulunan bir diğer endüstriyel girişim Konya Krom Magnezit fabrikasıdır. 1966 yılında temeli atılıp 1968 yılında üretim denemelerine başlayan ve 1969 yılında üretime başlayan, Türkiye ve Ortadoğu'nun ilk Entegre Bazik Refrakter Üretim Tesisidir. Bir devlet kuruluşu olan Sümerbank Tarafından Japon Marubeni Corporation'a kurdurulmuş olan fabrika, 1984 yılında Çitosan'a devredilmiş ve 1998 yılında özelleştirilerek Özkaymak Şirketler Grubu'na katılmıştır.

Bir diğer sanayi kolu olan tuğla fabrikaları bir dönem Konya'da etkin şekilde var olmuşlardır. Pek çoğu yıktırılmış veya terk edilmiştir. Örnek olarak bir konut alanının içinde kalan kiremit bacası gösterilebilir (Şekil 22). Bu baca Cumhuriyet dönemi eseridir ve 33 metre yüksekliğindedir. Tabanda 3 metre çapında yukarı doğru incelen yapı; tuğla duvar şeklinde yığma olarak inşa edilmiştir. Baca yaklaşık 45 yıl kullanılmış olup 1995 tarihinden bu yana kullanılmamaktadır.

¹⁷ www.konyaseker.com.tr

¹⁸ www.konyaseker.com.tr

¹⁹ www.konyacimento.com.tr

Şekil 22: Kiremit Fabrikası bacası

Tuğla fabrikalarına bir diğer örnek ise Hüyük'te bulunan tuğla fabrikasıdır. Zemin katı özgün taş ve tuğladan yapılan tuğla fabrikası günümüzde terkedilmiş bir haldedir. Bacası ile birlikte zemin katı ayakta olan Hüyük Tuğla Fabrikası, Sonsuz Şükran Köyü projesiyle bir sanat merkezine dönüştürülmek istenmektedir (Şekil 23).

Şekil 23: Sonsuz Şükran Köyü tuğla fabrikası mevcut hali ve tasarlanan yeni hali²⁰

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRMELER

Değişen teknoloji ve gelişen endüstri ile insanların ihtiyaçları, sosyo-ekonomik durumları ve yaşadıkları çevre değişmektedir. Özellikle son 50 yılda gelişen ve değişen teknolojiyle insanların yaşam şekilleri dahi değişmiştir. Bunu aşamalı olarak en net görebileceğimiz yapılar endüstri yapılarıdır. Birçoğu işlevini artık devam ettiremese de birer belge ve temsiliyet özelliği taşımaktadırlar. Ayrıca ülkelerin gelişimi de günümüzde endüstri ile doğru orantılıdır. Bu sebeple sahip olunan endüstriyel miras ülkenin gelişimine de işaret etmektedir.

Dünya genelinde önem kazanan bu kavram koruma mercilerini harekete geçirmiş ve endüstriyel anıt alanları koruma kararları alınmıştır. Gerek yurtdışı gerekse yurtiçi örneklerde de görüleceği üzere birçok farklı fonksiyonlarda kullanılmak için restore edilmişlerdir. Bu fonksiyonlar yapının durumuna göre konut, eğitim yapısı, müze, ofis, alışveriş merkezi, restaurant vb. olmak üzere çeşitlenmektedir. Ancak ne yazık ki ülkemizde İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirler haricinde bu koruma düşüncesi gelişmemiştir.

²⁰

Konya endüstriyel gelişime şahit olan kentlerimizdendir ve endüstriyel miras kapsamında pek çok yapı bulunmaktadır. Bu yapıların niteliği ve endüstriyel açıdan önemi incelenip tescillenmelidir. Zira halk nezdinde endüstriyel miras kavramı gelişmemiştir. Bu yapılara gereken saygı gösterilmemekte değeri üzerinden zaman geçtikten sonra anlaşılmaktadır. Belirlenen bu yapılara işlevi devam ediyor ise koruma, işlevini kaybetmiş ise şehrin ihtiyaçlarına ve yapının konumuna göre yeni bir işlev verilmesi gerekmektedir. Bu yeni işlev verilirken evrensel yaklaşımlar, kentsel bağlamdaki ilişkileri, doğal çevresi ile ilişkisi, mevcut peyzajı ve özgün karakterinin korunması gibi etkenler dikkate alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., 20. Yüzyılın Mimari ve Endüstri Mirasının Korunması Sempozyumu, Mimarlık, 2002
- Buluş, A., Konya Sanayi Tarihi, Konya Sanayi Odası Yayınları, 2014.
- Büyükarıslan, B. , Güney, E.D. , Endüstriyel Miras Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Süreci ve İstanbul Tuz Ambarı Örneği, Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, Cilt(6), 2013
- Cengizkan, A., İstanbul Silahtarağa Elektrik Santrali Türkiye’de Fabrika ve İşçi Konutları, Mimarlık, 2006.
- Cengizkan, N. M., Endüstri Arkeolojisinde Mimarlığın Yeri: Sanayinin Terkettiği Alanlarda “Yeniden-Mimari”, Mimarlık, 2002
- Karpuz, H., Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları Envanteri, Konya, 2009
- Kayın, E., Endüstri Mirasına Yönelik Koruma Müdahalelerini Değerlendirme Ölçütleri ve Terkos Pompa İstasyonu, XIII. Ulusal Mimarlık Ödülleri, 2012
- Konya Ansiklopedisi, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2012.
- Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2010.
- Konya Kültür Ansiklopedisi, Konya Kültür A.Ş., Konya, 2012
- Köksal, G., Endüstri Mirasını Koruma ve Yeniden Kullanım Yaklaşımı, Güney Mimarlık, Adana, 2012
- Şengün, Rabia; Tanyeli, Gülsün., Darphane-İ Amire’nin Demir Üst Örtü Sistemlerinin İki Yapı Üzerinden İncelenmesi ve Koruma Önerileri. 2015.
- Wehdorn, M. , Viyana’daki Gazometre Binalarının Yeniden Kullanımı, Mimarlık, 2002

Web Kaynakları

- <http://www.konyaaktuel.com/2017/02/konya-baruthanesi-guhercile-yapim-evi.html>
- <http://www.konyahaber.com/eski-konya-fotograflari-201g-p59.html>
- <http://www.memleket.com.tr/eski-konya-fotograflari-1315g-p144.htm>
- <http://www.konyaseker.com.tr/>
- <http://www.konyacimento.com.tr/>
- <http://www.ovaun.com.tr/TR/default.aspx>
- <https://www.tate.org.uk/about-us/history-tate>
- <https://www.gasometer.at/de/architektur/geschichte#>
- [www. archdaily.com](http://www.archdaily.com)
- [www. meta-project.org](http://www.meta-project.org)